

1946-1979-CU İLLƏR İRAN İCTİMAİ - SİYASİ HƏYATINDA GÜNEY AZƏRBAYCAN TƏHSİLİ VƏ MƏDƏNİYYƏTİ SAHƏSİNDƏ OLAN PROBLEMLƏRƏ ƏDƏBİ YANAŞMA

Giriş. Mədəniyyətin elm, ədəbiyyat və incəsənət kimi sahələri İran hakim dairələrinin göstərişi ilə fars şovinizmi ruhunda yeni nəslin tərbiyəsi və hazırlanması işinə xidmət edirdi. Mədəniyyətin bu sahələrində qeyri-fars xalqlara (ən çox azərbaycanlılara) öz ana dillərinə nəinki mütərəqqi və demokratik, hətta mürtəce məzmunlu əsərlər belə yaratmağa imkan verilmirdi.

1945-1946-cı illər milli-azadlıq və demokratik hərəkatlarının yatırılmasından sonra Azərbaycan və kürd xalqlarının İran hakim dairələri tərəfindən daha geniş miqyasda həyata keçirilən assimilyasiya siyasəti farslarla yanaşı iki ən böyük millətlərdən biri olan azərbaycanlılara qarşı yönəldilmişdi. Buna görə də 1945- 1946-cı illər hərəkatından 1978-1979-cu illər İran inqilabına qədərki dövr ərzində hakim dairələrin Azərbaycan təhsili və mədəniyyəti sahəsindəki siyasətini mövcud faktlar əsasında izləmək və bu siyasətin zərərli nəticələrini göstərmək İranda azərbaycanlıların öz milli hüquqları uğrunda mübarizəsinin düyün nöqtələrini açmaq cəhətdən əhəmiyyətlidir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, ikinci dünya müharibəsindən bu günə qədər bütün İranda elm və mədəniyyət sahəsindəki diqqətləyi və yaddaqalan ən demokratik və perspektiv işlər Azərbaycan Milli hökumətinə məxsusdur.

1945-ci ilin dekabrından 1946-cı ilin dekabrınadək Azərbaycanda xalq hakimiyyəti dövründə bu milli ərazidə Azərbaycan Demokratik Partiyasının rəhbərliyi altında mədəniyyət və elm sahəsində bir sıra islahatlar həyata keçirildi: 1946-cı ilin 6 yanvar tarixli qərarına əsasən, Azərbaycan dili bu milli əyalətin rəsmi dili elan edildi və bu dildə 3800-ə qədər savadsızlığı ləğv etmə kursu açıldı, kəndlərdə iki mindən çox, şəhərlərdə isə beş yüzə yaxın ibtidai və orta məktəb açıldı, müxtəlif sahələr üzrə kadrların hazırlanması üçün kurslar təşkil edildi, Təbrizdə universitet yaradıldı, Azərbaycan dilində əlliyyə qədər müxtəlif adda qəzet və jurnallar, bədii əsərlər, dərsliklər nəşr edildi.

Milli demokratik hərəkatın süqutunda sonra elm və mədəniyyət sahəsində qəbul edilmiş və uğurla həyata keçirilən bütün qərar və qanunlar ləğv edildi, yenidən və çox sərt qaydalar hökm sürməyə başladı [3, s. 152]. Azərbaycan dilindən istifadə dairəsi məhdudlaşdırıldı, bu dildə çıxmış kitablar yandırıldı, Təbriz Universiteti və teatri bağlandı, milli dildə olan hər bir şeyə qadağa qoyuldu. Mental dəyərlər dar çərçivəyə salındı.

Əsas hissə. 1949-cu ildə İran elm və maarif nazirliyinin yeritdiyi siyasət nəticəsində azərbaycanlılar yaşayan ərazilərdə elm, təhsil və mədəniyyət sahəsində fars dili mövqeyinin möhkəmləndirilməsi və genişləndirilməsi haqqında xüsusi rəsmi göstərişlər verilmişdi [15]. Bu göstərişlər əsasında Azərbaycanın Təbriz, Ərdəbil, Urmiya kimi şəhərlərində elm, təhsil, mədəniyyət sahələrini əhatə edən bir sıra islahatlar keçiriləcəkdi: uşaq bağçaları tikilməli, həmin uşaq bağçaları üçün tərbiyəçilər hazırlanmalı, Təbriz Universiteti açılmalı, "Tərbiyyət" kitabxanası təmir edilməli, ibtidai məktəb müəllimləri hazırlayan texnikumların təkmilləşdirilməsi və maddi cəhətdən təmin edilməsi və sair. Bunların həyata keçirilməsi üçün təhsil idarəsinə əlavə olaraq müəyyən məbləğ ayrıldı. Amma qəbul edilən qanunlar kağız üzərində qaldı, ayrılan maddi vəsait maarif işçilərinə yox, tamam başqa məqsədlər üçün istifadə olundu. Yeni məktəb binası tikilmək bəhanəsi ilə Ərdəbil şəhərində Səfəvilər hakimiyyəti dövrünün əvvəllərinə aid olan Azərbaycanın tarixi abidəsi olan "Şəhidgah" uçulub dağıldı. Əhalinin etirazına qarşı isə şəhər maarif rəisi İsmayıl Dibac belə cavab vermişdi: "Tehranın əmridir, icra olunub, iş qurtarıb" [5].

Digər tərəfdən isə elm və mədəniyyətin inkişafı haqqında verilən qanun və göstərişlərdən hakim dairələr Azərbaycanda həyata keçirdikləri mürtəce farslaşdırma siyasətini zahiri cəhətdən bir pərdə "örtüyü" kimi istifadə edirdilər.

1948-ci ilin sonunda "Azərbaycan" qəzeti İran mərkəzi hökumətinin Azərbaycan maarif sistemində gördüyü "işlərdən" və farslaşdırma siyasətinin törətdiyi fəsadlardan danışaraq yazırdı: "Tehranın ...fars maarif nazirliyinin göstərişi ilə azərbaycanlı müəllimləri yığışdırıb, onların yerinə ən mürtəce fars müəllimlərini təyin edirlər, nəticədə Azərbaycanın yerli, savadlı müəllimləri məcbur qalaraq küçələrdə ərizə, məktub yazmaqla ...məşğul olurdular. Tehran mürtəceləri... Azərbaycan idarələrində azərbaycanlıları təmizlədikləri kimi məktəblərdən də yerli müəllimləri təmizləyib uzaqlaşdırırdılar... Tehran hökuməti Milli hökumət tərəfindən yaranmış bütün elm ocaqlarını vəhşicəsinə yıxıb dağıtdığı kimi, müəllimlərin də çoxunu öldürdü, həbsə saldı, sürgün etdi. Yerdə qalan yerli müəllimləri isə müəllimlik hüququndan məhrum etdi" [6].

60-cı illər islahatlarına qədərki dövrdə mədəniyyətin əsas qollarından olan təhsilin aşağı səviyyədə olmasının, maarif sisteminin çox məhdud sayda əhali kütləsini əhatə etməsinin əsas səbəblərindən biri də dərs vəsaitlərinin, müəllimlərin, məktəblərin azlığı, dərs proqramlarının ağırlığı və s., həmçinin icbari və pulsuz təhsil haqqında olan uzun-uzadı söhbətlərə baxmayaraq təhsilin pullu olması idi. Bu səbəbdən də çoxsaylı zəhmətkeş və kasıb uşaqları istər-istəməz məktəblərdən uzaqda qalırdı. Məktəblərdə hər ay müxtəlif bəhanələrlə - "qeydiyyat pulu", "marka pulu" və s. – adı altında uşaqlardan alınan məbləğlərdən əlavə, orta məktəbin aşağı sinif, texniki peşə məktəbi və 12-ci sinif imtahanlarında da müvafiq olaraq 300, 400, 500 riyal məbləğində pul alınır [4]. Buna görə də monarxiya quruluşunun etibarlı dayağı olacaq gələcək nəslin tərbiyəsində yenə də varlı sinfin nümayəndələrinin payı daha böyük idi [2, s. 45].

İran xalqlarının antiimperialist və demokratik hərəkatının yüksəlişi dövründə 1949-1953-cü illərdə ölkədə ilk dəfə olaraq hakimiyyətə gəlmiş milli burjuaziya hökuməti (1951-1953) İran mədəniyyətinin inkişafında, xüsusən də maarif sahəsində əsaslı bir dəyişiklik etmədi [1, s. 165]. Azərbaycanda milli-demokratik hərəkatın yatırılmasından sonra 1953- cü il

⁶⁹ AMEA akad. Z.M.Bünyadov adına Şərqşünaslıq İnstitutu, aparıcı elmi işçi, pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru. lala-mak70@mail.ru

avqust ayında dövlət çevrilişinə qədərki dövr ərzində maarif sisteminin genişləndirilməsi haqqında bir neçə qanun və qərarın qəbul edilməsinə baxmayaraq, Azərbaycanda təhsilin səviyyəsi əvvəlkindən də aşağı səviyyəyə düşdü və maarif sistemində həyata keçirilən tədbirlər əhəmiyyətli və nəzərə cərpacaq nəticələr vermədi. Bunu, İran Xalq Partiyasının ("Tudə") orqanı olan "Sobhe-e zendegi" qəzetinin Müsəddiq hökumətinin maarif sahəsində gördüyü işlər və yeritdiyi siyasət haqqındakı şərhli təsdiq edir: "...bu iki ilin (1951-1952-ci illər) ərzində nəinki bir ibtidai və ya orta məktəb binasının bünövrəsi qoyulmadı, minlərlə şagird, tələbə və müəllimin şəraiti yaxşılaşdırılmadı, əksinə məktəblərin sayı son həddə qədər azaldı" [9].

1953-cü ildən 60-cı illərin əvvəllərinə qədər İbtidai və orta məktəblərin mütləq sayının artmasına baxmayaraq, savadsızlığın aradan qalxması məsələsi bir problem olaraq qaldı.

1958-1959-cu illərdə ölkə təhsili üçün ayrılmış ümumi məbləğin təqribən on faizi Azərbaycan üçün ayrılmışdı [9, s. 23], eyni zamanda Azərbaycan üçün ayrılan ümumi məbləğin 85 faizi şəhərlərdə, 15-16 faizi isə kənd yerlərində maarif işləri üçün sərf edildi [10, s. 94-95]. Məktəblərin mütləq sayının artmasına baxmayaraq, azərbaycanlılar içərisində savadsızlığın faizi yüksək idi. Belə ki, 1956-cı ilə qədər Güney Azərbaycanda savadlıların sayı cəmi altı faiz artmışdı. Savadsızların sayı həm kişilər, həm də qadınlar içərisində yüksək idi [11, s. 141-149]. Təsədüfüdür ki, 1962-ci ildə Azərbaycanda olan maarif naziri sələflərinin gəldiyi eyni nəticəni təkrar etmişdir: "Həmin illər ərzində Azərbaycan mədəniyyəti və maarifi sahəsində əsaslı bir inkişaf baş verməmişdir və fars dili Azərbaycan əhalisi arasında yayılmamışdır" [16, s. 13].

İqtisadiyyatın yenidən təşkili sahəsində dövlət tərəfindən qəbul edilmiş xətt mədəni dəyişikliklərin sürətlə həyata keçirilməsi zərurətini yaratdı və ölkədə savadsızlığın aradan qaldırılması, maarifin, mədəniyyət və elmin inkişafına doğru yönəldilmiş bir sıra tədbirlərin həyata keçirilməsinə başlandı.

1963-cü ildə keçirilmiş referendum əsasında İranda mədəniyyəti inkişaf etdirmək üçün "Maarif ordusu" adlanan dəstələr yaradılması haqqında qanun qəbul edildi və bu "ordu" savadsızlığın aradan qaldırılması üçün mücadiləyə başladı. Bu qanuna görə gənclər ilyarım bu sahədə çalışdıqdan sonra hərbi xidməti başa vurmuş hesab edilirdilər [13]. Aydın idi ki, "Maarif ordusu" savadsızlığın aradan qaldırılması işindən əlavə, şovinist şah hakim dairələri üçün daha mühüm olan bir məqsədlə - fars dilini ölkənin qeyri-farslar yaşayan ucqar yerlərində yaymaq məqsədi ilə təşkil edilmişdi. O dövrdə İranda Amerika səfirliyi tərəfindən nəşr olunan "Mərzha-ye nou" jurnalında çap olunan bir məqalədə bu haqda qeyd edilir: "Maarif ordusu fars dilinin ölkənin başqa xalqları arasında yayılması sahəsində çox böyük və mühüm bir iş görür. Bu iş ölkənin bütün rayonlarında, xüsusən Azərbaycan və Kürdüstanda (hakim dairələr tərəfindən) böyük qiymət verilir" [12, s. 83-84]. Bu haqda şahın özünün xüsusi göstərişləri mövcud idi. Hətta 1958-ci ildə hökumət kabineti üzvlərinin iclaslarının birində şah maarif nazirinə müraciətlə bildirmişdi: "... elə et ki, fars dili uşaq bağçaları, məktəblər və mətbua orqanları vasitəsilə yayılaraq bir neçə vaxtdan sonra bütün xalqların vərdisi və adətində çevrilsin və yerli dillər tədricən öz-özünə unudulsun" [15, s. 8].

Elm, təhsil sahəsində həyata keçirilən tədbirlər bəzi müvəffəqiyyətlərin əldə edilməsinə şərait yaratsa da, 1976-cı il İran əhalisinin siyahıyaalınmasının nəticələrindən aydın olur ki, azərbaycanlı əhalinin 66,4 faizi yenə də savadsızdır [11, s. 25]. Burdan belə nəticə çıxır ki, 1956-cı ildən keçən iyirmi il ərzində savadsızlıq artmışdır. 1978-1979-cu illər inqilabından sonra da məlum olur ki, azərbaycanlıların 65 faizi savadsız və 70 faizi fars dilini bilmir [7, s. 33]. 1947-1978-ci illərdə orta və ali təhsil müəssisələri çox zəif inkişaf etmişdir. Bu illərdə Güney Azərbaycanın tək yeganə ali təhsil müəssisəsi və elmi mərkəzi Təbriz Universiteti idi. Şahın fikrincə, bu universitet İran millətçiliyinin "etibarlı dayacağına" çevrilməli idi [8, s. 46].

Təbriz Universitetinin açılmasından keçən bir neçə il ərzində (1949-1953) Azərbaycan və eləcə də İran ictimai həyatı üçün kadrlar hazırlanması sahəsində nəzərə cərpacaq dərəcədə müvəffəqiyyətlərə nail olunmadı. Təbriz Universiteti bu illərdə bir çox çətinliklərlə üz-üzə qaldı.

Bu ona gətirib çıxardı ki, 1949-1953-cü illər İran xalqlarının demokratik və antiimperialist hərəkatı zamanı Təbriz Universiteti şahın gözlədiyi kimi əksinə olaraq, İran millətçiliyinin "etibarlı dayacağına" deyil, Güney Azərbaycan demokratik və antiimperialist hərəkatının ən fəal mərkəzlərindən birinə çevrildi. Universitetin yuxarı kurs tələbələrinin 1952-1953-cü illərdə tətiləri nəticəsində burada mövcud olan kazarma nizam-intizamı ləvğ edildi, tədris proqramı dəyişdirildi, yuxarı kurs tələbələri təqaüdlə təmin edildi [17, s. 73].

Hökumət çalışdı ki, Təbriz Universitetində azərbaycanlılar həmişə azlıq təşkil etsinlər. Bu siyasət nəticəsində universitetdə oxuyan tələbələrin əksəriyyətini, təqribən yetmiş beş faizini İranın Tehran, Həmədan, Rəşt, İsfahan, Qəzvin, Şiraz, Ərak, Səbzivar, Kərmənşah, Qum, Şahsuvar, Sari, Lahican, Məşhəd və bu kimi müxtəlif şəhərlərdən gələnlər təşkil edirdi [14, s. 46-48].

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, şah rejimi qabaqcıl, mütərəqqi Azərbaycan ziyalılarının Təbrizdə və digər Azərbaycan şəhərlərində mərkəzləşməsinin qarşısını almaq üçün müxtəlif vasitələrdən istifadə edirdi. Misal olaraq onu demək olar ki, çox hallarda Təbriz Universitetinə imtahanları müvəffəqiyyətlə verən abituriyentləri imtahan komissiyası oxumaq üçün Tehran, Məşhəd, Şiraz, İsfahan və digər şəhərlərin universitetlərinə göndərirdi. Hökumət bu siyasəti Təbriz Universitetinin müəllim-professor heyətinin yerləşdirilməsi sahəsinə də tətbiq edirdi. Eyni zamanda universitetin müəllim-professor heyətinin əksəriyyətini qeyri - azərbaycanlılar təşkil edirdilər. Rektorları isə Tehran təyin edirdi. Təhsil və tədrisin səviyyəsini artırmaq bəhanəsi ilə universitetə xaricdən yüksək maaşla müəllimlər dəvət edilirdi.

Demokratik əhvali-ruhiyyəli müəllim-professor heyətini başqa təhsil ocaqlarına göndərir və ya işdən azad edir, tələbələri xırda etiraz və çıxışlara görə ya universitetdən qovur, ya da həbs edirdilər [14, s. 46].

Şah rejiminin milli şovinist siyasəti maarif və ali təhsil sistemində olduğu kimi, mədəniyyətin müxtəlif sahələrinə də çox ciddi və ağır zərbələr vurdu.

Əsrin əvvəllərindən etibarən bir çox təlatümlü ictimai-siyasi hadisələrin şahidi olan Cənubi Azərbaycan 1946-cı ilin qanlı hadisələrindən sonra həyatının ağır və faciəli dövrlərindən birini yaşamağa məcbur oldu. Milli hökumətin süqutu ilə ölkədə qara irtica tüğyan etməyə başladı.

Şair və yazıçıların min bir zəhmətlə qələmə aldıkları kitablar şəhərin küçələrində qalanan tonqallarda yandırıldı. Sağlam və obyektiv zəka sahibləri tərəfindən əsrin ən dəhşətli və amansız cinayət aktlarından biri kimi qiymətləndirilən bu vəhşiliyə qarşı etiraz səsinə qaldıranlar arasında XX əsrin mütərəqqi söz ustası, xalq şairi Səməd Vurğun da var idi. Onun “Yandırılan kitablar” adlı şeirində öz gücünü xalqa və vətənə məhəbbətdən alan vətənpərvər şairin ürək döyüntüləri eşidilirdi. Şairin vəhşiliyə qarşı etiraz nidaları bütün dünyada güclü əks-səda doğurdu. Bu, həmçinin ikiyə bölünmüş vətən torpağının qüzeyinin qüney tayına bəslədiyi doğma münasibətin əyani təzahürü idi:

*Callad! Yamb od olsa da. Külə dönməz arzular,
Təbiətin ana qəlbi qul doğmamış insanı!
Hər ürəyin öz dünyası bir səadət arzular,
Qanlar ilə yazılmışdır hər azadlıq dastanı...
Təbiətin ana qəlbi qul doğmamış insanı! [5].*

Sonda, yazılanları ümumiləşdirərək belə nəticəyə gəlirik ki, İran hakim dairələri 1947-1978-ci illərdə mövcud burjuva millətçi ideologiyasının məzmun və mahiyyətindən çıxış edərək, sayca farslarla yanaşı iki ən böyük millətlərdən biri olan azərbaycanlılara monarxiya quruluşuna xələl gətirə biləcək və “ölkəni parçalaya biləcək” potensial bir qüvvə kimi baxmış və digər milli azlıqlarla yanaşı, azərbaycanlıların farslar tərəfindən assimilyasiya olunması siyasətini həyata keçirməyə çalışmışdır. Ancaq, buna baxmayaraq, bütün Cənubi Azərbaycanda açıq şəkildə yayılan və əsasən də hakim ideologiyayı müdafiə edən, onun təbliğatçısı kimi çıxış edən farsdilli bədii, mədəni, elmi, ədəbiyyat müqabilində, çap olunmaq imkanlarından məhrum olan xalq, onun mütərəqqi ziyalı nümayəndələri tərəfindən inqilabi-demokratik ideyaları tərənnüm və təbliğ edən, həyatı reallıqları əks etdirən elmi, bədii və incəsənət əsərləri yaradıldı, şifahi xalq ədəbiyyatı isə xalqın milli-mənəvi varlığını saxlayan ən güclü xəzinə kimi yaşadı. Uzun illər İran hakim dairələri tərəfindən fars şovinizminin həyata keçirilməsi, ölkədə yaşayan heç bir millətin və xalqın, o cümlədən də azərbaycanlıların nə dilini, nə mədəniyyətini məhv edə bilmədi, əksinə inkişaf etdi, yeni vətənpərvər nəslin yetişməsinə təkan verdi. Günün bu gününə qədər belə, həmin o vətənpərvər nəsil öz fədakar mübarizəsini inamla aparır, gələcəyə ümidlə baxır.

Nəticə. Bütün yuxarıda deyilənləri nəzərdən keçirərək deyə bilərik ki, XX əsrin əvvəllərində bütün dünyada gedən global ictimai-siyasi və mədəni dəyişikliklər, yeni imperialist qüvvələrin meydana çıxması və dünyanın onlar arasında bölüşdürülməsi qalmaqalllarının başlanması nəticəsində minilliklər boyu ictimai həyatında o qədər də dəyişikliklər baş verməyən İranı da silkələdi və xalqın, hər şeydən əvvəl isə, xalqı təşkil edən fərdlərin öz insani hüquqlarını dərk edib bu hüquqlar uğrunda mübarizəyə başlamasına təkan verdi. Ölkədə uzun illər hökm sürən şahlıq rejimi ictimai-siyasi, mədəni, sosial həyatda elə bir vəziyyət yaratmışdı ki, bu hal mədəni sahədə sadəcə istehza deyil, bütün eybəcərliklərin kökünü oda tutmağa qadir olan şimşək kəsərli qəzəb doğururdu, bütün bunlar(bu hadisələr) ədəbi, mədəni və elm xadimlərinin nəzər diqqətini daima cəlb etmiş, bu haqda tədqiqatlar aparılmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu hadisələrlə bağlı məsələlər həmişə gündəmdə olmalıdır və yeni-yeni tədqiqatlara ehtiyac duyulur. **İstifadə edilmiş ədəbiyyat**

1. Amar-e fərhang - İran. Tehran, 1962, s. 182
2. Amar-e omumi - ye qozarəş-e xolase-ye sərsəməri-ye keşvər dər sal-e 1335, 2-ci c., Tehran. s. 149
3. Amamame-ye ostan-e Azərbaycan-e qərbi, Tehran, 1978, s. 89
4. Azərbaycan Demokrat Fırqəsi Mərkəzi Komitəsinin orqanı (1948-1950- ci illər, Təbriz) “Azərbaycan” qəzeti //, II hissə, Bakı: Elm və təhsil, s. 449
5. Azərbaycan Demokrat Fırqəsi Mərkəzi Komitəsinin orqanı (1948-1950- ci illər, Təbriz) “Azərbaycan” qəzeti //, II hissə, Bakı: Elm və təhsil, s. 449
6. Azərbaycan Demokrat Fırqəsi Mərkəzi Komitəsinin orqanı (1948-1950- ci illər, Təbriz) // “Azərbaycan” qəzeti, II hissə, Bakı: Elm və təhsil, s. 449
7. “İnqilab yolunda” jurnali. № 6, 1980. s. 220
8. “Salname-ye dənəşqah-e Təbriz”, Təbriz, t. I, 1962, s. 95
9. “Sobhe- zendegi” jurnali. 7. X. 1952
10. Salname-ye fərhang - e Azərbaycan-e şərq Təbriz, 1961, s. 94-95
11. “Yoldaş” jurnali. № 8, 1980, s. 250
12. Əhməd Ə. Pənc sal dər hozur-e şahənşah, Tehran, 1961, s. 105
13. İqtibas: “Çənlibel”, 21.VII. 1979
14. Nəsbzadə H. Təbriz universiteti, s.46-48, Təbriz Universiteti Ədəbiyyat fakültəsinin jurnali əsasında / Mustafayev V. // “Bakı – Təbriz”. 2006. №3, 2007 (1418), s. 208.
15. Qanun haqqında bax: “Ettelaaf”, 28.VIII.1949
16. “Xandəniha”, 11. IX. 1962, s. 9 və 29. IX. 1962, s. 13
17. Дорошенко Е. А. Система просвещения в Иране, издательство “Восточной литературы”, 1959 г, с. 84

Key words: national democratic movement, culture, monarchy, royal regime, science and culture

Ключевые слова: национально-демократическое движение, культура, монархия, королевский режим, наука и культура

1946-1979: Literary approach to problems in the field of education and culture of South Azerbaijan in the socio-political life of Iran.

Summary

The present work deals with the theoretical analysis of the problems of the synthesis of Iranian and Azerbaijani culture in 1946-1979. The article studies the manifestations of nationalism, monarchism, etc., in Iran during the Pahlavi regime, especially in 1946-1979, which were the main and specific features of the ruling ideology. In 1946-1979 the ruling circles of Iran, based on the content and position of the existing bourgeois

nationalist ideology, considered the Azerbaijanis, who are one of the two largest nationalities in the country, as a potential force capable of undermining the monarchy, the existing structure and “divide the country,” along with other national minorities, and tried to implement the policy of assimilation of Azerbaijanis. The article also researches and analyzes the main factors and characteristics of the cultures of different nations and peoples living in Iran, influencing the development of Iranian culture.

**1946-1979: Литературный подход к проблемам в области образования и культуры Южного
Азербайджана в общественно-политической жизни Ирана**

Резюме

Данная работа посвящена теоретическому анализу проблем синтеза иранской и азербайджанской культуры 1946-1979 гг. В статье проведено исследование проявления национализма, монархизма и др., в Иране в период режима Пехлеви, особенно в 1946-1979 гг., которые являлись основными и специфическими чертами правящей идеологии.

В 1946-1979 гг. правящие круги Ирана, исходя из содержания и положения существующей буржуазной националистической идеологии, рассматривали азербайджанцев, являющихся одной из двух крупнейших национальностей в стране, как потенциальную силу, способную подорвать монархию, существующую структуру и «разделить страну», наряду с другими национальными меньшинствами и пытались реализовать политику ассимиляции азербайджанцев. В статье также рассматриваются и анализируются основные факторы и особенности культур разных наций и народов, проживающих в Иране, влияющие на развитие иранской культуры.

Rəyçi:

ped.ü.f.d.dos. S.Ə.Hümbətova